

ОСОБЛИВОСТІ ВИРАЖЕННЯ "БЕЗОСОБОВОСТІ" НЕОСОБОВИМИ ФОРМАМИ АНГЛІЙСЬКИХ ДІЄСЛІВ

Стаття присвячена дослідженню вираження "безособовості" неособовими формами англійських дієслів. Значну увагу приділено аналізу відношень між неособовими формами дієслів, що виконують різні синтаксичні функції, та їх семантичними суб'єктами. У статті висвітлена відсутність прямих зв'язків неособових форм з граматичним підметом речення.

Неособові форми дієслова (вербалії) є об'єктом постійного аналізу в сучасній лінгвістиці. Результати дослідження включені в курси теоретичної та практичної граматики англійської мови [1: 80; 2: 103; 3]. Проте деякі синтаксичні особливості вербалій, наприклад, функціонування інфінітива та дієприкметника як присудка та їх можливість співвідноситися зі своїм семантичним суб'єктом, заслуговують на окремий розгляд.

Метою статті є дослідити вираження "безособовості" неособовими формами дієслова. Актуальність проведеного аналізу полягає в детальному розгляді відсутності безпосередніх зв'язків між неособовими формами дієслова та граматичним підметом речення.

У сучасній лінгвістиці відсутнє одностайне тлумачення "безособовості", а також багатьох проблем, зв'язаних із цим поняттям. Поняття "безособовості" частіше всього визначається як дія без діяча, без суб'єкта дії (що часто ототожнюється з особою), яка перетворюється з активної дії в дію-стан [4: 247].

Важливою організуючою ознакою предикативності є "особовість", завдяки якій устанавлюється, кому належить виражена в часі та способі ознака: мовцеві, його безпосередньому співрозмовникові чи особі (або предмету), що не бере участі в розмові. У вираженні "особовості" беруть участь синтаксичні й морфологічні форми. У синтаксисі "особовість" виражається поєднанням особового займенника-підмета з присудком [5: 354]:

I won the lottery. You won the lottery. He won the lottery.

За ознакою наявності/відсутності синтагматичної значимості, тобто за зв'язком між значенням дієслівної форми та значенням форми іншого слова в реченні, категорії дієслова можна поділити на дві групи [6: 71]:

1) дієслівні категорії способу, стану, часу, виду передають власне дієслівні граматичні значення, які не властиві іншим частинам мови;

2) категорії особи та числа не виражають власне дієслівних значень, а показують зв'язок дієслівної форми з іншим словом у реченні – підметом. Особа та число дієслова обумовлені тим словом, з яким дієслово зв'язано, тобто підметом, і служать винятково для вираження цього зв'язку.

Особові утворення характеризуються комплексним вираженням взаємопов'язаних категорій способу, стану, часу, виду, особи та числа. Виконуючи в реченні функцію простого присудка, вони безпосередньо зв'язані з підметом.

Поряд з особовими формами дієслова (finite forms of the verb), яким притаманна категорія особи, в англійській мові існують також неособові форми (non-finite forms of the verb/ verbals/verbids), у яких вона відсутня. Класична наукова граMATика виділяє чотири таких форми: інфінітив (the Infinitive), герундій (the Gerund), дієприкметник 1 (Participle 1) та дієприкметник 2 (Participle 2). Проте, враховуючи, що дієприкметник 1 та герундій не відрізняються морфологічно, хоча мають неоднакові моделі сполучуваності з іншими словами, автори деяких сучасних граMATик не протиставляють ці форми, об'єднавши їх під назвою -ing форми.

На "безособовість" неособових форм дієслова, тобто на відсутність їх прямих зв'язків з граматичним підметом, указує й той факт, що в цих формах відсутня категорія часу як така: ці форми не спроможні відносити дію в той чи інший часовий відрізок, вони лише вказують на співвідношення часу тієї дії, яку вони позначають, з дією дієслова-присудка:

– одночасність (неперфектні/ неозначені форми інфінітива, герундія, дієприкметника 1: to write, to be writing, to be written; writing);

– попередність (перфектні форми інфінітива, герундія, дієприкметника 1: to have written, to have been written, to have been writing; having written).

Отже, неособові форми дієслова позначають лише відносний час. Відповідно, категорія інфінітива, герундія і дієприкметника 1, що передає їх часові характеристики, називається по-різному: категорія часу, що позначає відносний час [9: 247] або категорія співвіднесеності/ the category of correlation [2: 106; 129; 141]. Обидва терміни чітко вказують на відсутність категорії особи у зазначених дієслівних формах.

Неособові форми займають у реченні різні синтаксичні позиції.

Виступаючи у функції підмета, вони передають найбільш загальні значення дії, яка не співвідноситься з жодним суб'єктом [1: 82]:

1. **To have watched him lose his life** within an arm's reach left her achingly helpless and grief-stricken [8: 77].

2. **It would be stupid to hold you against your will** [7: 61]

3. **Being bored** ... was merely like being hungry [7: 45].

Словосполучення з інфінітивом "to have watched", яке стоїть на початку першого речення, словосполучення з інфінітивом "to hold", що вводиться "увідним it" в другому прикладі, та герундій "being bored" в третьому прикладі вживаються у функції повнозначних підметів.

Займаючи інші синтаксичні позиції в реченні, неособові форми співвідносяться зі своїм семантичним суб'єктом, який може бути виражений по-різному.

У деяких випадках семантичний суб'єкт інфінітива, герундія та дієприкметника 1, вжитих в активному стані, є граматичним підметом речення:

*He must **repair** that window* (інфінітив активного стану).

*I enjoy **reading*** (герундій активного стану).

***Not knowing** what to do, he went home* (дієприкметник 1 активного стану).

Якщо ж указані неособові форми стоять в пасивному стані, в реченні відсутній їх семантичний суб'єкт:

*That window must **be repaired*** (інфінітив пасивного стану).

*I enjoy **being read*** (герундій пасивного стану).

***Not having been asked**, I didn't want to interfere* (дієприкметник 1 пасивного стану).

Виключення семантичного суб'єкту зі структури речення є можливим, якщо особа чи предмет невідомі або не важливі.

Основною суттєвою характеристикою дієприкметників 2 (Participles 2) є їх семантична розбіжність [1: 154].

Наприклад:

1. He was singing, in a tuneful, but rather **cracked** voice... [7: 253].

2. ... he saw, **printed** on it like a photograph, the last page of the book [7: 221].

Дієприкметники 2 від неперехідних дієслів мають активне значення, і внаслідок цього асоціюються зі своїм семантичним суб'єктом (приклад 1). Дієприкметники 2 від перехідних дієслів є пасивними за значенням, в реченні не виражений їх семантичний суб'єкт (приклад 2).

На відміну від прямого, безпосереднього зв'язку особової форми з підметом, зв'язок неособової форми дієслова із семантичним суб'єктом, що збігається в реченні з граматичним підметом, є опосередкований, тобто здійснюється через інші слова речення. Він називається по-різному в лінгвістичній літературі: асоціацією [9: 14], направленістю від/до підмета [2: 109, 130, 143], співвіднесеністю із семантичним суб'єктом [1: 82].

Наприклад:

1. He didn't stop **to ask** any question [7 : 80]

2. **Stepping** out of the shadow of the bridge into moonlight, he stopped and threw up his arms... [7: 16]

3. I remember, first, **thinking** of Daniel. [7: 81]

У наведених прикладах виділені неособові форми дієслова зв'язані з підметом опосередковано:

- інфінітив "to ask" у функції обставина мети - через присудок "didn't stop" (приклад 1);
- дієприкметник 1 "stepping" у функції обставини часу – через однорідні присудки "stopped and threw up" (приклад 2);
- герундій "thinking" у функції додатка – через присудок "remember" (приклад 3).

Навіть, якщо неособові форми входять до складу простих дієслівних присудків, виражених аналітичною формою, складених дієслівних або іменних присудків, вони ніколи не займають початкову позицію в цих присудках, а зв'язуються з підметом через інший елемент, тобто той елемент, з якого починається складений присудок.

Наприклад:

1. I'll **be** in residence in my palace [7: 273].

2. I **was sitting** in a chair [7: 189].

3. She **began to shiver** violently... [7: 229].

У цих випадках неособові форми зв'язані зі своїм семантичним суб'єктом, який виступає в реченні граматичним підметом, через такі слова:

- інфінітив "be" та дієприкметник 1 "sitting" через допоміжні дієслова "will"/"ll" та "was", які починають аналітичні форми простих дієслівних присудків (відповідно приклади 1, 2);
- інфінітив "to shiver", входячи в структуру складеного дієслівного фазового присудку, через "began" - елемент, що стоїть на початку структури вказаного присудку.

Окремо, на наш погляд, слід розглянути неособові форми у функції присудка. Наприклад, у деяких випадках інфінітив та дієприкметник 1 (Participle 1) можуть вживатися як прості іменні присудки в окличних реченнях. Відсутність зв'язку між таким присудком та підметом підтверджується:

- 1) структурно (в реченнях такого типу відсутнє дієслово-зв'язка);
- 2) семантично (ці речення передають несумісність ідеї, вираженої підметом, та ідеї, вираженої присудком: у такому реченні відкидається ймовірність того, що особа, якій приписується дія, що позначається інфінітивом чи дієприкметником 1, виконає цю дію);
- 3) пунктуаційно: зазначені присудки часто відокремлюються на письмі від підмета: Me – marry him! Never!

Безсумнівно, в таких випадках варто вести мову не про зв'язок підмета з присудком, а про відокремлення першого від іншого.

Неозначені форми дієслова асоціюються зі своїм семантичним суб'єктом, який може не тільки співпадати з граматичним підметом речення (як показано у вище наведених прикладах), але й виражатися другорядними членами речення.

*I always told **you to get** the children back by twelve* [7: 33].

*Her mother would have warned **her** against **inviting** strangers into the house...* [7: 44].

Ці речення мають два додатки. Один з них виражений неособовою формою дієслова – інфінітивом "to get" (приклад 1), герундієм "inviting" (приклад 2). Другий додаток – це семантичний суб'єкт указаних неособових форм (відповідно "you" та "her").

Особливо чітко ця співвіднесеність проглядається в складних додатках, представлених предикативними конструкціями з неособовими формами:

1. It's from a man who **wants you to investigate** the disappearance of his wife's Pekinese dog [7: 105].
2. ...**everyone seemed to be living in** mourning [7: 197].
3. She waited **for him to finish** [7: 28].
4. I think I saw **them going** that way, towards the pines [7: 27].
5. **His coming** brought us strength [7: 86].

У наведених прикладах семантичний підмет неособових форм виступає іменною частиною предикативних конструкцій:

- the Objective with the Infinitive Construction (приклад 1);
- the Subjective Infinitive Construction (приклад 2);
- the For-to-Infinitive Construction (приклад 3);
- the Objective Participial Construction (приклад 4);
- the Gerundial Construction (приклад 5).

Відношення вторинної предикації між іменною та дієслівною частинами таких предикативних конструкцій схоже (але не ідентичне) до відношення первинної предикації між підметом та присудком. Деякі лінгвісти називають іменну частину предикативної конструкції "вторинним підметом" а дієслівну частину "вторинним присудком" [10: 260].

Якщо інфінітив, герундій та дієприкметник І вжиті в активному стані в предикативних конструкціях, то їх семантичний суб'єкт збігається з іменною частиною таких конструкцій.

Досить прозорою є асоціація неособової форми та її семантичного суб'єкту в складі абсолютних конструкцій – предикативних конструкцій, які виконують у реченні функції різних типів обставин:

- 1) ... *she* was lying ..., *her long beautifully shaped legs stretched* straight out... [7: 28] – the Nominative Absolute Participial Construction with Participle 2;
- 2) *He* stared at me ..., *the impotent rebel in him struggling* for expression [7: 103] – the Nominative Absolute Participial Construction with Participle 1;
- 3) ... it was still *him*, Joey... *the long hair flapping, dodging and swerving* [7: 184] – the Nominative Absolute Participial Construction with Participle 1.

У наведених прикладах семантичний суб'єкт фіксується іменною частиною абсолютних конструкцій (відповідно *her long beautifully shaped legs*, *the important rebel in him*, *the long hair*). Ці частини речень перебувають в анафоричних відношеннях до граматичного підмета речення, що позначає особу (приклади 1, 2), та предикатива, вираженого іменником, що називає особу (приклад 3). На наявність таких відношень вказують:

- присвійний займенник *her* (приклад 1);
- особовий займенник в об'єктному відмінку *him* та означений артикль *the* (приклад 2);
- означений артикль *the* (приклад 3).

У всіх випадках відношення між неособовою формою та її семантичним суб'єктом визначається на семантичній основі, оскільки такий суб'єкт не має спеціальних граматичних засобів вираження. До того ж, всі неособові форми дієслів позбавлені прямих безпосередніх зв'язків з граматичним підметом речення, що і визначає їх безособовий характер.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Иванова И.П., Бурлакова В.В., Почепцов Г.Г. Теоретическая грамматика современного английского языка. – Москва: Высшая школа, 1981. – 285 с.
2. Кобрин Н.А., Корнеева Е.А., Оссовская М.И., Гузеева К.А. Грамматика английского языка/Морфология. – Москва: Просвещение, 1985. – 288 с.
3. Кобрин Н.А., Корнеева Е.А., Оссовская М.И., Гузеева К.А. Грамматика английского языка/Синтаксис. – Москва: Просвещение, 1986. – 160 с.
4. Пронина И.В. О безличных предложениях во французском языке (к вопросу о синтаксической природе). – В.: Функциональные стили и преподавание иностранных языков. – Москва: Наука, 1982. – С. 245-276.
5. Сучасна українська літературна мова. Морфологія / За заг. редакцією акад. АН УРСР І.К. Білодіда. – Київ: Наукова думка, 1969. – 593 с.
6. Теоретическая грамматика английского языка / Учебное пособие. – Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1983. – 253 с.
7. The Thing He Loves. – М.: Рольф, 2001. – 352 с.
8. Cussler C. Valhalla Rising. – New York: Berkley Books, 2002. – 545 p.
9. Gordon E.M., Krilova I.P. The English Verbals. – Москва: Международные отношения, 1973. – 215 p.
10. Ganshina M.A., Vasilevskaya N.M. English Grammar. – Moscow: Higher School Publishing House, 1964. – 548 p.

Матеріал надійшов до редакції 30.04.2008 р.

Котнюк Л.Г. Особенности выражения "безличности" неличными формами английского глагола.

Статья посвящена исследованию "безличности" неличных форм английских глаголов. Значительное внимание уделяется анализу отношений между неличными формами глаголов, которые выполняют различные синтаксические функции, и их семантическим субъектом. В статье освещается отсутствие прямых связей неличных форм глаголов с грамматическим подлежащим предложения.

Kotniuk L.H. The Peculiarities of "Impersonality" Expression by English Non-Finite Forms of the Verbs.

The article deals with the investigation of "impersonality" expression by English non-finite forms of the verbs. Considerable attention is given to the analysis of the relations between the non-finite forms of the verbs, which perform different syntactic functions, and their semantic subjects. The article focuses upon the absence of direct relations between the non-finite forms of the verb and the grammatical subject of the sentence.